

LBRIS

We know
books

JULIEN-FERENCZ KISS
(coord.)

EDUCAȚIA ÎN MEDIILE VULNERABILE

INSTITUTUL EUROPEAN
2022

CUPRINS

Cuvânt înainte / 7

Capitolul I. VULNERABILITATEA EDUCAȚIONALĂ ÎN ROMÂNIA. O SUCCINTĂ ANALIZĂ ASUPRA ABANDONULUI ȘI PERFORMANȚEI ȘCOLARE / 9

Capitolul II. CONCEPTE ȘI EXIGENȚE MANAGERIALE ÎN EDUCAȚIA COPIILOR DIN MEDIILE VULNERABILE / 25

Capitolul III. VULNERABILITATE ȘI INCLUZIUNE / 33

Capitolul IV. O ALTFEL DE VULNERABILITATE – VULNERABILITATEA EMOȚIONALĂ / 49

Capitolul V. STEREOTIPII ȘI PREJUDECĂȚI ÎN MEDIILE VULNERABILE / 65

Capitolul VI. SISTEMUL EDUCAȚIONAL ȘI COMUNITATEA ROMĂ / 87

Capitolul VII. EDUCAȚIA COPIILOR CU PĂRINȚI PLECAȚI LA MUNCĂ ÎN STRĂINĂTATE / 103

Capitolul VIII. ORIENTAREA ȘCOLARĂ ȘI PROFESIONALĂ ÎN MEDIILE VULNERABILE / 117

Capitolul IX. VOLUNTARIATUL ÎN MEDIILE VULNERABILE / 139

Capitolul X. DEVIANȚĂ ȘI VULNERABILITATE / 157

Note despre autori / 167

*Capitolul I***VULNERABILITATEA EDUCAȚIONALĂ ÎN
ROMÂNIA. O SUCCINTĂ ANALIZĂ ASUPRA
ABANDONULUI ȘI PERFORMANȚEI ȘCOLARE**

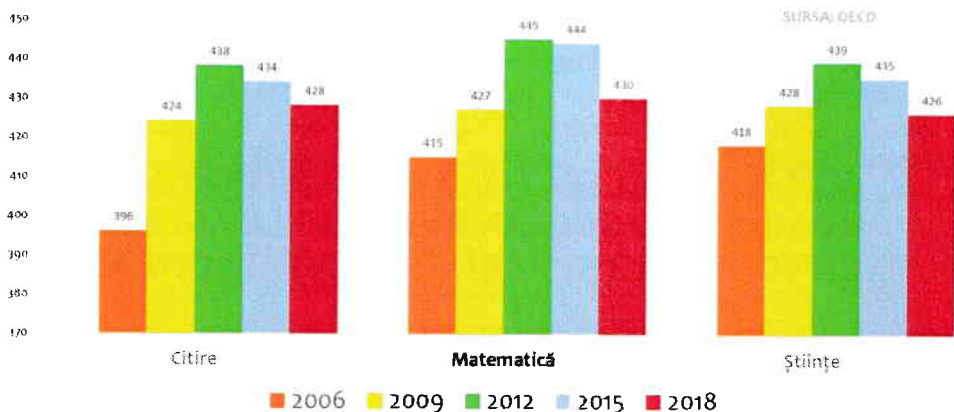
Julien-Ferencz Kiss
Georgeta Groza

Datele Eurostat (2021) indică faptul că în cadrul Uniunii Europene, foarte mulți copii aflați într-o situație de vulnerabilitate (cauzată în special de sărăcie și excluziune socială) se regăsesc în România (41,5%). Acest procent este aproape dublu față de media europeană (24,2%), iar situația are implicații majore asupra educației tuturor acestor copii.

Sistemul educațional autohton (Bădescu, 2019) s-a aflat sub o presiune semnificativă în ultimii ani, în special din cauza rezultatelor slabe înregistrate de către elevii români în raport cu elevii din alte țări ale lumii. Poate cea mai cunoscută modalitate de evaluare internațională standardizată a performanțelor (puternic mediatizată și în România) ține de testele PISA – Programul Pentru Evaluarea Internațională a Studenților, dezvoltat de către Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică. Prin intermediul acestui program sunt evaluate performanțele elevilor de 15 ani la citire, matematică și științe, necesare unei adaptări reale la viața de zi cu zi. Evaluarea este concepută astfel încât să evidențieze transferul cunoștințelor teoretice în practică (competențele pp-zise), având astfel o valoare predictivă semnificativă în ceea ce privește succesul viitor al elevilor.

Rezultatele generale de la testarea din anul 2018 au fost sub cele din anul 2015 (Vlaston, 2019), care la rândul lor au fost sub cele din anul 2012, după cum putem observa în graficul următor.

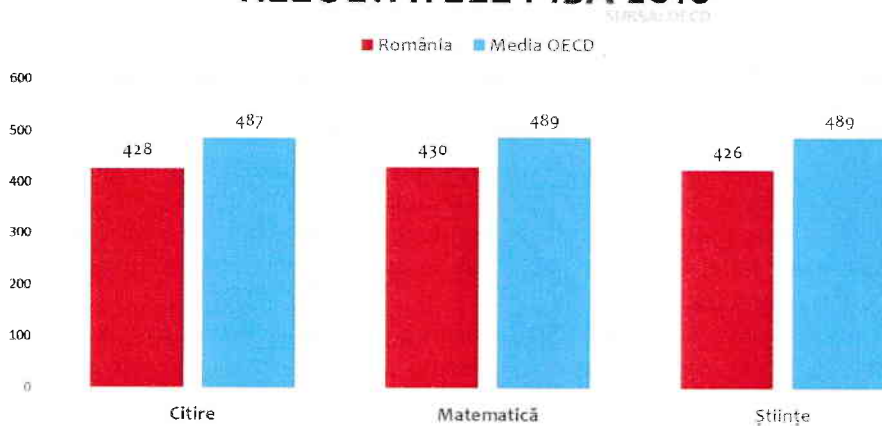
REZULTATELE ROMÂNIEI LA TESTELE PISA

Grafic nr. 1 – Rezultatele României la testele PISA (Peticilă, 2019 - edupedu.ro)

Pe lângă evoluția negativă a rezultatelor elevilor români, observăm că performanța acestora este în același timp sub media țărilor care participă la testare.

REZULTATELE PISA 2018

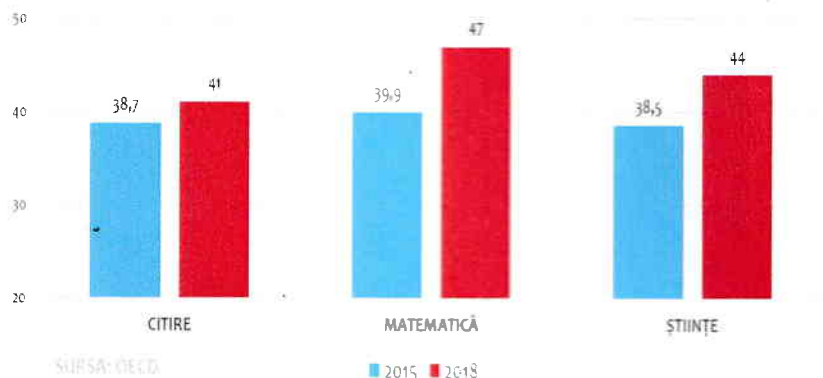

Grafic nr. 2 – Rezultatele PISA 2018 (Peticilă, 2019 - edupedu.ro)

Această tendință constatată se traduce în ceea ce numim „analfabetism funcțional”, adică o dezvoltare inadecvată a abilităților de bază precum

scris/citit, calcul aritmetic sau înțelegere, ceea ce duce la o incapacitate de adaptare la cerințele sociale și profesionale.

PROCENTUL ELEVILOR SUB NIVELUL 2 LA TESTUL PISA - ANALFABETISM FUNCȚIONAL -

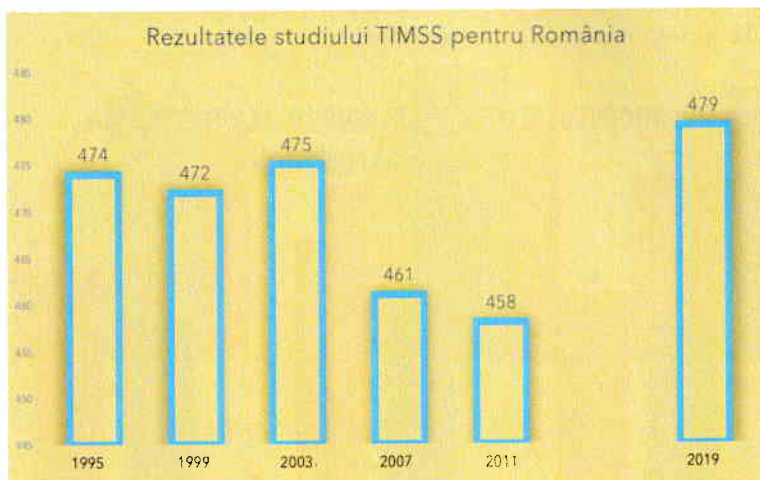
Grafic nr. 3 – Analfabetism funcțional (Peticilă, 2019 - edupedu.ro)

Transpuse în date brute, aceste evaluări scot în evidență faptul că 41% dintre elevii români nu pot înțelege semnificația unui text de complexitate medie (analfabetism funcțional), 47% dintre aceștia nu pot efectua corect operațiile aritmetice de bază în diverse situații practice, iar 44% nu pot aplica în viața de zi cu zi informații științifice. Toți aceștia se află la nivelul I din VI și implicit într-o situație de vulnerabilitate educațională majoră.

O analiză amănunțită asupra evaluărilor PISA în România o găsim într-o lucrare de referință – *Școala din România din perspectiva datelor PISA*, coordonată de către Gabriel Bădescu (2019).

O altă evaluare internațională importantă este organizată o dată la 4 ani de către Asociația Internațională pentru Evaluarea Performanței Educaționale (IEA), sub forma testelor TIMSS – Tendințe în domeniul Studiilor Matematice și Științifice Internaționale (Timss & Pirls, f.d.). Această evaluare vizează abilitățile la matematică și științe (biologie, fizică și chimie).

Analizând graficul care sintetizează ultima evaluare din România, din anul 2019, observăm o creștere a scorului mediu față de evaluările anterioare.

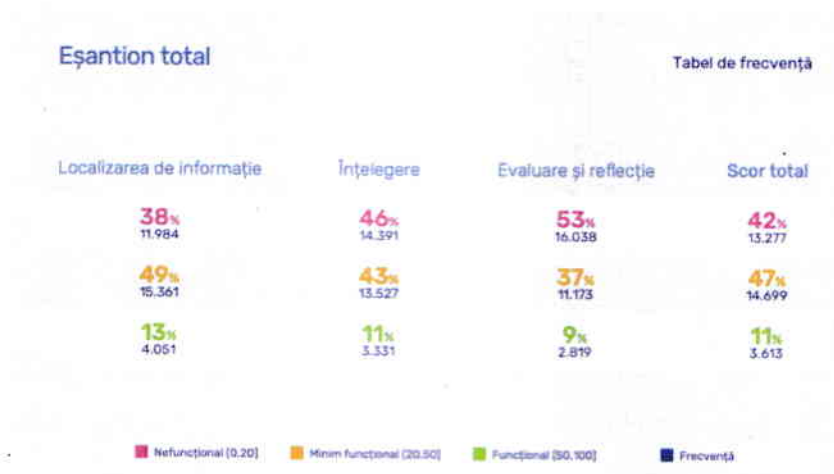

Grafic nr. 4 – Rezultatele studiului TIMSS pentru România
 (Pantazi, Peticilă, 2020 - edupedu.ro)

Cu toate acestea, rezultatele ne plasează sub media internațională – în categoria a III-a, aferentă unui nivel intermediar – *Intermediate International Benchmark (IB)* în raport cu cele 4 categorii care reflectă scorurile globale (Pantazi, Peticilă, 2020).

Scorurile defalcate indică faptul că 6% dintre elevii români ating nivelul de excelență (categoria I) la științe, 25% dintre aceștia se situează la un nivel mediu (categoria a II-a), 52% dintre elevii români ating un nivel minim / elementar în ceea ce privește competențele științifice (categoria a III-a), iar 22% dintre ei nu au competențele științifice elementare (categoria a IV-a).

Date mai recente precum Raportul național de literație (Iliescu, Airinei, 2022), care conține rezultatele evaluării a peste 30.000 de elevi cuprinși în ciclul primar și gimnazial din România, evidențiază faptul că 42% dintre elevi au un nivel nefuncțional în ceea ce privește căutarea informațiilor, înțelegerea și evaluarea, 47% se situează la un nivel minim funcțional, iar 11% se situează la un nivel funcțional.

Tabel nr. 1 – Raportul național de literație (Ilieșcu, Airinei, 2022)

Dincolo de problema rezultatelor și a dezvoltării competențelor, abandonul școlar (Ilie & Ilie, 2016) reprezintă o altă problemă majoră a învățământului autohton. Potrivit *Raportului privind starea învățământului preuniversitar din România 2020-2021*, publicat de către Ministerul Educației (2022a), în anul 2019-2020 (ultimul analizat în raportul menționat), 1,3 % dintre elevii de la ciclurile primar și gimnazial au abandonat școala, fenomenul fiind mai pregnant în mediul rural (Ministerul Educației, 2022, p. 30). În învățământul liceal, la finalul aceleiași perioade se înregistra o rată a abandonului de 1,9%, iar în învățământul profesional procentul a fost de 2,7%. La nivelul Ministerului Educației se vehiculează procente absolute ale abandonului de până la 15% (Câmpeanu, 2022) dacă analizăm situația tinerilor de peste 18 ani, în raport cu parcurgerea ciclurilor complete de învățământ. Tot din această perspectivă, datele Eurostat (apud Radu, 2021) evidențiază faptul că dacă la nivelul Uniunii Europene, rata abandonului a scăzut de la 13,8% în anul 2010 la 9,9% în anul 2020, în România procentul era de 15,6%.

O privire asupra evoluției cuprinderii elevilor în sistemul educațional ne relevă o direcție îngrijorătoare (Ministerul Educației, 2022a; Institutul Național de Statistică, 2021).

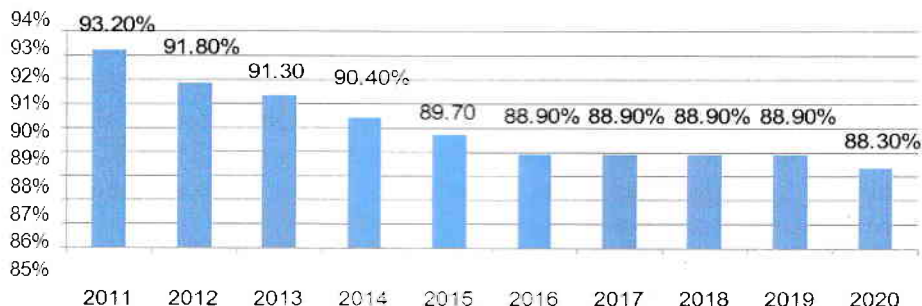
Ponderea populației de 6-23 de ani cuprinsă în sistemul educațional din totalul populației de 6-23 de ani, pe grupe de vârstă

6-10 ani	94,0%	92,8%	92,8%	92,2%	91,3%	90,2%	90,4%	90,9%	90,7%	89,6%
11-14 ani	93,1%	92,1%	91,5%	90,7%	90,3%	90,3%	89,5%	88,9%	89,0%	88,4%
15-16 ani	91,5%	88,7%	87,0%	85,5%	84,8%	83,1%	83,7%	84,0%	84,5%	84,9%
17-18 ani	77,2%	75,9%	75,9%	74,6%	71,0%	70,9%	71,2%	70,3%	70,0%	71,7%
19-23 ani	47,8%	45,8%	45,2%	49,9%	48,9%	48,5%	49,7%	50,9%	52,1%	53,3%
6-16 ani	93,2%	91,8%	91,3%	90,4%	89,7%	88,9%	88,9%	88,9%	88,9%	88,3%
6-18 ani	90,6%	89,3%	88,9%	88,0%	86,8%	86,1%	86,1%	86,0%	86,0%	85,7%

Tabelul nr. 2 – Ponderea populației de 6-23 de ani cuprinsă în sistemul educațional (Ministerul Educației, 2022a)

Dacă ne focalizăm asupra populației cu vârsta între 6 – 16 ani, conform datelor raportului Ministerului Educației (2022a) observăm o scădere semnificativă a cuprinderii în învățământ a copiilor.

Ponderea populației în vârstă de 6-16 ani cuprinsă într-o instituție de învățământ

Grafic nr. 5 – Ponderea populației în vârstă de 6-16 ani cuprinsă într-o instituție de învățământ (Ministerul Educației, 2022a)

Dacă în anul școlar 2011-2012, 3.281.336 de elevi erau cuprinși în învățământul preuniversitar, în anul 2020-2021 aveam un efectiv de 2.903.424 de elevi, cu 377.912 elevi mai puțini, într-o perioadă de sub 10 ani (Ministerul Educației, 2022a).

Impactul acestei evoluții negative, atât în ceea ce privește analfabetismul funcțional, dar și abandonul școlar, este unul semnificativ în societatea românească. Nivelul înalt al analfabetismului funcțional, situat la aproape 50%, indică sterilitatea demersului educațional în raport cu dezideratul dobândirii competențelor. Concret spus, toți acești elevi aflați într-o astfel de situație, nu vor deține competențele minime necesare adaptării adecvate la cerințele socio-profesionale. Alături de abandonul școlar, care implică lipsa oportunităților de dobândire a competențelor minime, ni se înfățișează un tablou dramatic în contextul actual. Dacă asociem aceste date cu evoluția demografică negativă (Andrei, 2019), cu emigrația crescută în special a celor cu pregătire înaltă („brain drain”) (Botezat, Moraru, 2020), presupunând că mare parte a celor cu o educație precară vor rămâne în țară, societatea românească se va confrunta cu o criză a capacităților socio-profesionale ale cetățenilor.

Au avut loc o seamă de dezbateri și analize cu privire la validitatea evaluărilor standardizate internaționale pentru România (Bădescu, 2019; Creța, Șandor, 2016), însă competențele astfel evaluate sunt universale și necesare pentru a face față cerințelor profesionale contemporane. În lipsa acestora, o categorie semnificativă a populației va întâmpina dificultăți majore în ceea ce privește angajarea profesională în contextul în care în România există o criză majoră a forței de muncă (Chiriac, 2022; Vieru, 2019).

Considerăm însă că este greșit să tratăm global această constatare, să generalizăm informațiile obținute, fără a le nuanța.

Recent, la nivelul Ministerului Educației s-a apreciat faptul că rata abandonului școlar este sub 5% în mediul urban și peste 25% în mediul rural (Câmpeanu, 2022). Așadar, adesea putem avea o percepție eronată asupra fenomenului în raport cu punctul din care observăm situația. Dacă luăm în considerare doar „polii de dezvoltare” precum marile orașe, datele s-ar putea să fie radical distorsionate. Cu cât ne îndepărtăm de marile orașe, cu atât mai frecvent vom întâlni o rată crescută a abandonului școlar și a performanțelor școlare scăzute.

În *Strategia privind reducerea părăsirii timpurii a școlii în România* (Ministerul Educației, 2015), sunt identificate și câteva cauze ale fenomenului, dintre care amintim:

- Nivelul scăzut al venitului per familie
- Accesibilitatea teritorială scăzută a serviciilor de educație în zonele rurale izolate
- Implicarea copiilor în activități de muncă sezonieră și de îngrijire a fraților mai mici
- Migrația în străinătate a părinților din unele comunități, în străinătate
- Nivelul de educație al părinților, în special nivelul de educație al mamei
- Modul de a percepe beneficiile școlarizării în familie
- Calitatea, procesele și practicile educaționale: probleme comportamentale la nivel de școală, în special în ceea ce privește atitudinea cadrelor didactice față de elevi (și reciproc) sau a atitudinii cadrelor didactice față de părinți
- Sprijinul insuficient pentru elevii aparținând grupurilor minoritare
- Calitatea proceselor de predare și învățare: abilitățile și metodele de predare ale cadrelor didactice nu sunt corelate cu metodele moderne și sunt inadecvate pentru a răspunde nevoilor grupurilor aflate în situație de risc; metodele de predare sunt inadecvate; lipsa resurselor de învățare disponibile în școli; elevii sunt incapabili să promoveze examenul național de la sfârșitul clasei a VIII-a; cadrele didactice nu sunt motivate
- Mediul școlar – lipsa de comunicare între diferitele niveluri ale sistemului educațional și părinți/comunitate și alte instituții relevante la nivel local
- Lipsa disponibilității resurselor financiare suplimentare la nivelul Ministerului Educației: alocările bugetare și de personal pentru abordarea problemei abandonului au fost insuficiente; condițiile din școli sunt inadecvate
- Lipsa consilierilor școlari sau a psihologilor pentru a-i ajuta pe copiii cu cerințe educaționale speciale; elevii cu dizabilități nu primesc sprijinul adecvat.

O cercetare exploratorie recentă, desfășurată în cadrul Departamentului pentru Pregătirea Personalului Didactic al Universității din Oradea (Kiss, Orțan, Blândul, Mândrea, 2022), și din care vom prezenta câteva date în cele ce urmează, evidențiază unele informații cu privire la perspectiva cadrelor didactice

Considerăm însă că este greșit să tratăm global această constatare, să generalizăm informațiile obținute, fără a le nuanța.

Recent, la nivelul Ministerului Educației s-a apreciat faptul că rata abandonului școlar este sub 5% în mediul urban și peste 25% în mediul rural (Câmpeanu, 2022). Așadar, adesea putem avea o percepție eronată asupra fenomenului în raport cu punctul din care observăm situația. Dacă luăm în considerare doar „polii de dezvoltare” precum marile orașe, datele s-ar putea să fie radical distorsionate. Cu cât ne îndepărtăm de marile orașe, cu atât mai frecvent vom întâlni o rată crescută a abandonului școlar și a performanțelor școlare scăzute.

În *Strategia privind reducerea părăsirii timpurii a școlii în România* (Ministerul Educației, 2015), sunt identificate și câteva cauze ale fenomenului, dintre care amintim:

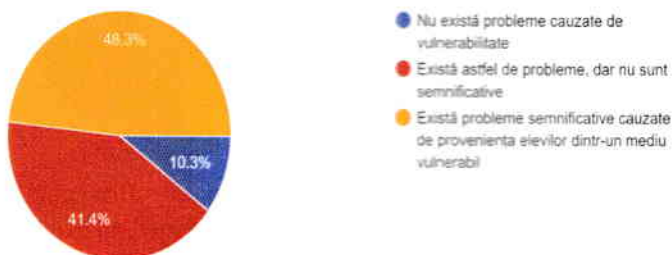
- Nivelul scăzut al venitului per familie
- Accesibilitatea teritorială scăzută a serviciilor de educație în zonele rurale izolate
- Implicarea copiilor în activități de muncă sezonieră și de îngrijire a fraților mai mici
- Migrația în străinătate a părinților din unele comunități, în străinătate
- Nivelul de educație al părinților, în special nivelul de educație al mamei
- Modul de a percepe beneficiile școlarizării în familie
- Calitatea, procesele și practicile educaționale: probleme comportamentale la nivel de școală, în special în ceea ce privește atitudinea cadrelor didactice față de elevi (și reciproc) sau a atitudinii cadrelor didactice față de părinți
- Sprijinul insuficient pentru elevii aparținând grupurilor minoritare
- Calitatea proceselor de predare și învățare: abilitățile și metodele de predare ale cadrelor didactice nu sunt corelate cu metodele moderne și sunt inadecvate pentru a răspunde nevoilor grupurilor aflate în situație de risc; metodele de predare sunt inadecvate; lipsa resurselor de învățare disponibile în școli; elevii sunt incapabili să promoveze examenul național de la sfârșitul clasei a VIII-a; cadrele didactice nu sunt motivate
- Mediul școlar – lipsa de comunicare între diferitele niveluri ale sistemului educațional și părinți/comunitate și alte instituții relevante la nivel local
- Lipsa disponibilității resurselor financiare suplimentare la nivelul Ministerului Educației: alocările bugetare și de personal pentru abordarea problemei abandonului au fost insuficiente; condițiile din școli sunt inadecvate
- Lipsa consilierilor școlari sau a psihologilor pentru a-i ajuta pe copiii cu cerințe educaționale speciale; elevii cu dizabilități nu primesc sprijinul adecvat.

O cercetare exploratorie recentă, desfășurată în cadrul Departamentului pentru Pregătirea Personalului Didactic al Universității din Oradea (Kiss, Orțan, Blândul, Mândrea, 2022), și din care vom prezenta câteva date în cele ce urmează, evidențiază unele informații cu privire la perspectiva cadrelor didactice

asupra acestui fenomen. Având în vedere faptul că personalul din sistemul educațional este direct responsabil de implementarea măsurilor de contracarare a celor două situații relatate – analfabetismul funcțional și abandonul școlar, cunoașterea modului în care cadrele didactice își reprezintă fenomenul vulnerabilității, ne poate ajuta în stabilirea unor strategii adecvate de intervenție.

În ce măsură considerați că există probleme educaționale cauzate de proveniența elevilor din medii vulnerabile, în cadrul unității în care vă desfășurați activitatea ?

671 responses

Grafic nr. 6 – Probleme generate în mediile vulnerabile
(Kiss, Orșan, Blândul, Mândrea, 2022)

Observăm că aproape jumătate (48,3%) dintre cadrele didactice chestionate semnalează probleme semnificative cauzate de proveniența elevilor din medii vulnerabile. Aproximativ 10% dintre profesorii din eșantion nu s-au confruntat cu probleme cauzate de vulnerabilitate și un procent semnificativ de 41,4% dintre cadrele didactice consideră că aceste situații nu au implicații semnificative.

Ce efecte educaționale și de altă natură ale provenienței din medii vulnerabile ați remarcat la elevi ?

671 responses

Grafic nr. 7 – Efecte ale vulnerabilității (Kiss, Orșan, Blândul, Mândrea, 2022)

Cadrele didactice evidențiază ca efecte ale vulnerabilității în special rezultatele școlare slabe (39,9%), tulburările de comportament (32,8%) și abandonul școlar (16,1%).

Cauzele principale ale vulnerabilității considerați că țin de:

671 responses

Grafic nr. 8 – Cauze ale vulnerabilității (Kiss, Orțan, Blândul, Mândrea, 2022)

În ceea ce privește identificarea cauzelor vulnerabilității, cadrele didactice consideră că familiile dezorganizate constituie cauza principală (47,1%), apoi copiii romi cu acces scăzut la resurse (21,9%) sunt predispuși vulnerabilității și sărăcia (14,2%), care contribuie la acest fenomen.

Ce fel de măsuri considerați că s-ar impune pentru a preveni impactul provenienței elevilor din medii vulnerabile ?

671 responses

Grafic nr. 9 – Efecte ale vulnerabilității (Kiss, Orțan, Blândul, Mândrea, 2022)

Raportându-se la unele măsuri pentru a combate efectele vulnerabilității și responsabilitatea în vederea implementării acestora, profesorii consideră că familiile elevilor sunt în primul rând răspunzătoare (62,3%), apoi statul are